

АВТОРСКОТО ПРАВО И ИНФОРМАЦИОННОТО ОБЩЕСТВО

Ас. Пламена Попова

Бъдещето, чиито граници мнозина футуролози опитаха да дефинират през изминалите десетилетия, вече е факт. Светът все повече се глобализира. В своите изследвания Алвин и Хайди Тофлър означават това явление като „третата вълна“. Според тях сме съвременници на изключителен революционен скок в човешката история, който ще доведе до тотално преосмисляне на ценностите в обществото.

Радикалните промени, обхванали едновременно частната и публичната сфера изискват приемането на адекватни мерки на всички равнища. Особено силно предизвикателство се отправя към правната доктрина и нормотворчеството на национално и международно ниво. Сред „най-засегнатите“ области на правото е безспорно закрилата на продуктите на интелектуалния труд и в частност – авторското и сродните му права. Неслучайно съвременната технологична революция се сравнява с откриването на книгопечатането по значимостта на последиците им относно юридическата защита на авторските права. Достиженията на техническата мисъл създадоха неподозирани възможности за творчество и нови начини за използване на произведенията на духа.

Понятието информационно общество е ключово при осмислянето съвременните глобални реалности. Приема се, че информационното общество представлява качествено нова организация на социума, където информацията – факти и знания – е основен ресурс за развитие. Съществен елемент от неговата структура са информационните и комуникационни технологии, чиито бързи темпове на усъвършенстване изискват създаването на адекватна юридическа рамка. Информационното общество е всеобхватно – то има социологично, технологично, ико-

номическо, културно измерение, т.е. прониква във всички сфери от съществуването на съвременния човек.

Предизвикателствата пред авторското право, отправени от информационното общество, могат условно да се групират в две направления – новите продукти на интелектуалната дейност и новите начини и форми на използване на произведенията на духа.

Първият проблем получи сравнително бързо и качествено решение. Сред значимите блага, резултат на човешкото творчество и тясно свързани с новите технологии, са компютърните програми. Необходимостта от тяхната закрила като интелектуален продукт не се поставя под съмнение и след период на обсъждане на международно ниво се възприе предоставянето на авторскоправна защита. Директива 91/250/ЕИО относно правната закрила на компютърните програми изисква включване на компютърните програми в категорията на литературните произведения, защитени от авторското право. Целта на Директивата е хармонизиране на правния режим в европейските държави в тази област. Същото решение е приел и българският законодател – в чл. 3 ал. 1-от Закона за авторското право и сродните права компютърните програми са посочени като вид литературни произведения. Първият международен договор, който закриля компютърните програми като литературни произведения е Споразумението ТРИПС, което е част от Маракешкия договор за създаване на Световната търговска организация. Този подход позволява чрез минимално адаптиране на националните законодателства компютърните програми да бъдат включени в полето на действие на Бернската конвенция.

Друг нов обект на авторското право са базите данни. Съществена е Директива 96/9/ЕО относно правната закрила на базите данни. Целта отново е хармонизация на европейските законови практики по отношение на конкретния обект на интелектуална собственост. Директивата, освен това, акцентира върху необходимостта от засилена защита на инвеститорите в производството на бази данни. Тази позиция се аргументира със значителния риск, който производителите поемат, както и големият размер на вложенията. Подобно схващане среща противоречиво отношение в научните среди. Българският законодател също предвижда *suī generis* право на производителя на базата данни, което трае 15 години и позволява на титуляра да контролира използването на продукта в този период. Тези нормативни решения са израз на тенденцията в световен мащаб да се акцентира върху материалния израз на интелектуалните продукти. Все по-глобалните пазари засилват ролята на икономическия еквивалент на обектите на авторскоправна закрила.

Тази позиция е изразена и в Директива 2001/29/ЕО относно хармонизирането на някои аспекти на авторското право и сродните му права в информационното общество. В Директивата се обръща специално внимание на инвестициите в творческа дейност и необходимостта от засилена защита с оглед ролята им за просперитета на обществото. Подобен подход при регулиране на материята на интелектуалната собственост предизвиква разнопосочни коментари в правната наука. Според проф. Цветана Каменова се наблюдава тенденция към прилагане на все повече двустранни търговски договори за сметка на международните конвенция при уреждане на отношенията, касаещи обекти на авторското и сродните му права.

Важен проблем пред позитивното право поставят и новите начини за използване на произведения – най-вече предоставянето на услуги по електронен път. От една страна, се изисква адаптиране на правната регламентация към новите форми на използване на интелектуалните продукти. Навлизането на информационните мрежи и преди всичко глобалната INTERNET в ежедневието позволява достъпа и използването на разнообразни произведения от място и по време, избрани индивидуално от всеки. Киберсредата е специфично пространство, което не признава географските граници. Отношенията, които се развиват в рамките на това пространство, могат и най-често имат сложен международен характер. Констатацията

поставя въпроса за приложимото право в такива случаи. Освен трудностите при определяне на юрисдикцията във всеки конкретен случай, съществуват и разлики в правната уредба на интелектуалната собственост в отделните държави. Наложителна, в този смисъл, е все по-пълната хармонизация на националните законодателства и уеднаквяване на правния режим в сферата на авторското право. Такъв е начинът да се избегнат редица противоречия, които потенциално застрашават титулярите на права върху интелектуални продукти или ползвателите им.

Друг аспект на проблемите, породени от новите технологии и налагането на информационните мрежи, е трудното проследяване и отчитане на действителните размери при използването на дадено произведение – текстово, музикално и т.н. Възможностите за проследяване на реалното използване в глобалната информационна мрежа са ограничени. Трудно може да се установи наличието на задължителното съгласие на автора за използване на произведението му по съответния начин. Респективно, възможностите за нарушаване на авторските права и въобще правата върху нематериални блага са неимоверно увеличени. В световен мащаб се наблюдава значително нарастване на посегателствата върху продукти на интелектуалния труд именно във връзка с бурното развитие на информационните и комуникационни технологии. Ситуацията изисква вземането на спешни мерки и от юридическо естество с цел намаляване на нарушенията и превенция.

Усъвършенстването на правния режим относно продуктите на интелектуалния труд е задължително условие за тяхната адекватна закрила в съвременното общество. Предизвикателствата на новите технологии усложняват нормотворческия процес и водят до преосмисляне на много от досегашните схващания в авторското право.

ЛИТЕРАТУРА

1. **Маркова, М.** Компютърните програми и базите данни в системата на интелектуалната собственост и борбата с пиратството им. – *Интелектуална собственост*, 2002, № 10.
2. **Каменова, Цв.** Международно и национално авторско право. С., 2004.
3. Известна в публичното пространство като Информационната Директива.

